הכנסת השישית
מושב שני

פרוטוקול מס' 74

מישיבת ועדת החוץ והבטחון
יום ג', י' בתמוז תשכ"ז – 18.7.67, בשעה 10.00

נ כ ח ו :

חברי הוועדה: ד. הכהן – יו"ר
ס. אוכא
י. אלמוגי
א. בן-אליעזר
י.ש. בן-מאיר (במקום י. רפאל)
ג. האוזנר
י. חזן
מ. יערי
ג. כהן
ח. לבדאו
י. מרידור
י. סרלין
ח. צדוק
ז. צור

נ ע ד ר ו :

חברי הוועדה: ר. ברקת
ע. גוברין
מ. נמיר
ש. פרס
א. ריטלט

מוזמנים: חבר-הכנסת א. חסין
חבר-הכנסת ש. כהן-צידון
סר תקוע – סגן המנהל הכללי, משרד החוץ
סר שלמה הלל – משרד החוץ
סר רוזמי – מזכיר הכנסת

מזכירת הוועדה: ח. טן

בשמה: ס. הלנברג

סדר-היום: 1. הצעות לסדר היום של חברי הכנסת חסין ובדר על ההתסרעויות נגד היהודים בארצות ערב.

2. סקירתו של סר תקוע על ההתפתחות בעצרת החירום של האו"ם.

היו"ר ד. הכהן: אני פותח את הישיבה.

בישיבתה ביום 21.6.67, העבירה הכנסת לוועדת החוץ והבטחון את ההצעות לסדר היום שהועלו על-ידי חברי הכנסת חסין ובדר, בדבר ההתפרעויות נגד היהודים בארצות ערב.

ראש הממשלה, בתפקידו כממלא מקום שר החוץ, ביקש ממר הלל ממשרד החוץ, המטפל בענינים אלה, להביא לידיעתנו את פעולותיה של הממשלה למניעת ההתפרעויות, ופרטים נוספים אחרים השייכים לענין.

1. הצעות לסדר היום של חברי הכנסת חסין ובדר על ההתפרעויות נגד היהודים בארצות ערב

היו"ר ד. הכהן: אבקש מחבר-הכנסת חסין ומחבר-הכנסת כהן-צידון לנמק את ההצעות.

א. חסין: לא אוכל לדבר על המצב בכל ארצות ערב, אלא רק על מרוקו, טוניס, ולוב.

הידיעות המגיעות אלי ממרוקו הן של יהודים אשר הגיעו ארצה ביום חמישי, וידיעות אחרות באמצעות מכתבים. מתוך הדברים שהגיעו אלי מסתבר שאין חולף שבוע ללא מעצר יהודים. שמעתי על כך אישית מנכבדי הקהילה בקזבלנקה. אם נאמר שעוצרים יהודים, הרי לפני המעצר יש התנפלויות על הרכוש וצרות אחרות. התשש בין יהודי מרוקו גדול ואת אשר הגיעו ארצה ביום חמישי וביום שישי מספרים שאפילו בשעות המאוחרות קצת של היום הם חוששים לצאת מן הבית, שלא לדבר על כך שמסתר כמעט איננו קיים, ועל החרמות, על אף הודעותיו החוזרות ונשנות של המלך.

לא אוכל לדבר בוודאות על שמועה המספרת על מעצרם של 80 איש בפעם אחת בטנג'יר. ברצוני לוודא אם שמועה זו נכונה.

במרוקו יש כיום קרוב ל-70,000 יהודים, ובטוניס כ-20,000 ובסך הכל כ-90,000 יהודים. המצב בארצות אלה קשה, ולפי הידיעות המגיעות משם אין שום סיכוי ש"השמים יתבהרו", ההיפך, יש חשש שהדברים ילכו ויחריפו ויש המנבאים שבימים הקרובים יגיעו הדברים לכך שהיהודים יאלצו לעזוב את מרוקו במטען דל ביותר, אם בכלל יוכלו לעזוב אותה.

ש. כהן-צידון: אין בדעתי למסור כאן אינפורמציה, מאחר שיש להניח שבידי משרד החוץ ומשרד ראש הממשלה יש אינפורמציה מדוייקת יותר. עוררתי את השאלה של יהודי ארצות ערב נוסחגל הרדיפות הפוקד אותם. ידוע לי שבמצרים טוענים שלא מדובר ברדיפות אלא במעצרם של אנשים חשודים, כדי למנוע מההמון להתנפל עליהם. אני מעלה את השאלה אם יש אפשרות להפעיל גורמים שונים, המקובלים על מצרים ועל סוריה, כדי להשיג את פינויים של השרידים בשתי הקהילות האלה. עד כמה שידוע לי יש במצרים קרוב ל-3,000 נפש, שחלק מהם הוחזרו לאיטליה, וחלקם ממתינים לעלייה ארצה. בישיבת המליאה של הכנסת הצעתי שיהודים אלה יועברו לחופי אירופה, ולאפשר להם להחליט לאיזו קהילה יהודית ברצונם להצטרף.

ג. האוזנר: ענין זה של היהודים בארצות ערב היה אחד הנושאים שהעלנו באו"ם, באחת מהתשובות לערבים, אבל היינו זהירים בדברינו והסתמכנו רק על העתונות העולמית.

...3/

ג. האזנר: בתשובתנו חשיב תומא, הנציג הסודי, שאין בכלל קהילה יהודית במקום שמנינו באחד המקומות שהיה בו טבח. שאלנו וברכנו את הדברים בארץ ונאמר לנו שקהילה יש שם, אבל טבח לא היה, ובקשר מאתנו להניח לאותו ענין. כלומר, נכשלנו, אמנם לא מבחינת הדברים שתומא חשיב עליהם, כאילו אין קהילה כזו בצפון סוריה, - יש קהילה יהודית באותו מקום בצפון סוריה והיא מונה 900 נפש וה'וינט שולח לה חבילות - אבל טבח לא היה שם. לאחר סיכום תחלטנו לשתוק ולא להתווכח יותר על הענין, אם כי יכולנו לטעון שתומא שיקר.

בתשובתו אמר הנציג המצרי דבר שכדאי לנצל אותו, הוא אמר: בוודאי שאסרנו יהודים, אבל גם מוסלמים.

If we have a war with Israel, we are not going to give a cocktail party for Egyptian Jews.

מר הללי: אדוני היושב-ראש, חברי הכנסת, מיד כאשר התחילו המעולות הצבאיות הגיעו אלינו בעת ובעונה אחת גם הדים ושמועות על פגיעות ביהודים בארצות ערב. אני חייב לציין שקצת לפני כן הגיעו ידיעות על מעצרים ומאסרים, ואנחנו התחלנו מיד לשלוח שורה של מכתבים, מחבלים היתה קודם כל לנסות לוודא מה קרה ולקבל אינפורמציה מהיימנה. עם קבלת הפרטים הראשונים התחלנו בהפעלתם של גורמים בין-לאומיים, הן ציבוריות זרות והן האו"ם. היתה פנייה ומגע רשמי הן עם או-טנט והן עם הצלב האדום, כדי לנסות ולברר מה קרה, וכדי לנסות ולמנוע פגיעות ביהודים שבארצות ערב. המגעים שלנו היו ענפים. המעלנו את השגרירויות שיכלו למסור לנו אינפורמציה מהיימנה, מנינג אל הציבורת בהתדן וביקשנו לדעת מה קורה בעיראק, פנינו למדריד כדי לברר מה המצב בצפון-אפריקה, פנינואא גם לוושינגטון וניו-יורק, רומא, ג'נבה, בריסל, אתונה, אנקרה, ניקוסיה, וליסבון.

עלי להעיר כי האינפורמציה שבידנו איננה שלמה, היא מקומעת, ונהיה אסירי תודה אם תועבר אלינו אינפורמציה הסגיעה אליכם, אולי באמצעות צנורות ובורמים דאשונייים.

הייתי מחלק את הפגיעות ביהודים לכמה סוגים, כי אינן דומות פגיעות ביהודים, אפילו הן המורות, כאשר הן אינן מקבלות את סיועו של השלטון, לפגיעות הנעשות על-ידי השלטון באופן ישיר, כמו במקרה של מצרים. יש מקומות שהשלטונות היו סבילים לגבי כל מה שנוגע לפגיעות ביהודים, אם כי הם לא השתתפו בהן באופן ממשי. ממניע, ואני אומר את הדברים לפי האינפורמציה שבידנו, שדווקא בסוריה המצב טוב יותר מאשר ניתן היה לצפות. היתה לי בענין זה שיחה עם השגריר השוויצרי, אשר לפי בקשתנו מועל בענין זה, והוא סיפר לי על מגעים שהם קיימו בלוב, מצרים, וסוריה. הוא מציין כי במצרים הם נתקבלו בפנים זועמות, במעט בגסות, והמצרים אמרו להם: לשם מה אתם טורחים אלינו? היהודים נתנו לחיילים מצריים למות בסיני, היהודים מתעללים במיעוט הערבי. לשווצרים אין שגריר תושב בלוב, והשגריר שלהם קיים מגעים עם השגריר שלהם בסודים. גם מצד אנשי לוב היה יחס זועם, אם כי יש משם סימנים מעודדים במובן-זה שמספר לא קטן של יהודים מצליחים לצאת מלוב. לעומת זאת, היו הסורים יותר אדיבים, ומסתבר שיהודי דמשק לא נפגעו. השלטונות הסוריים אומרים: אנחנו עושים, לשם הענין שלנו, כדי להבטיח את קיומם של היהודים בארצנו. הדושם שלנו, מסקורות שונים, הוא שדבר זה נכון.

.../4

מר הלל: אין ספק שהוזעקנו כאשר הגיעו ידיעות על טבח ועל מעצרים. בינתיים האינפורמציה שבידנו - אני אומר דברים אלה בהסתייגות מסויימת - אומרת שלא היה טבח בקמשלים, שם קיימת קהילה יהודית יחסית לא קטנה. אציין שגם אם לא היו עכשיו פגיעות ביהודים שם, הרי מצבם של היהודים במקום זה בכל ימות השנה איננו מעורר קנאה. הם חיים בפחד, בהגבלות תנועה, ובמעצרים, ואפשר לומר כי מצבם כיום הוא ככל ימות השנה. המצב בדמשק יותר יציב, וכנראה שהשלטונות עושים מאמצים למנוע פגיעות ביהודים.

ז. צורן: מה מספר היהודים בדמשק?

מר הלל: בסך הכל יש כ-4,000 יהודים בסוריה ולמעלה מ-3,000 יושבים בדמשק, ויתרם בקמשלי , כפר המונה כ-2500 - 30,000 תושבים.

אין ספק כי המצב הקשה ביותר הוא בארצות צפון-אפריקה, שם נמצא הריכוז הגדול ביותר של יהודי ארצות ערב. הפגיעה הקשה ביותר היתה ביהודי לוב, שמספרם כ-5,000. לפי האינפורמציה שקיבלנו היו בלוב מעשי רצח ופגיעות בגוף וברכוש. בהתחלה גילו השלטונות יחס עויין ליהודים, ויותר מאוחר, מתוך שיקולים הידועים לכם, הם התליטו להתיר יציאתם של היהודים. האיטלקים, שיש להם קרבה ללובים, קבלו על עצמם לקבל את פני היהודים היוצאים מלוב, ובקשו מאתנו שלא נטפל בהם בבואם לאיטליה, כישראלים. לכן, בהגיע היהודים לאיטליה היה להם קשר עם נציב הסוכנות, שהיה באילו איש הקהילה היהודית באיטליה. לאחרונה נתקבלה ידיעה, אמנם לא מאושרת, שראש ממשלת איטליה הודיע שהם עושים דיעשו למען היהודים בארצות ערב. בידיעה זו יש משום שינוי קו של איטליה, וכנראה שהם התליטו לא לטפטש את טיפולם ביהודים, אלא להתפאר בו.

יש להניח שרוב יהודי לוב יוכלו לצאת לאיטליה, ויש לנו הנחה על פעולה מסודרת של הסוכנות בקשר לבאים לאיטליה. אין לנו ידיעה ברורה מה היתה עמדת השלטונות של לוב, ואם הם ניסו למנוע את הפגיעות ביהודים או שהם העלימו עין מהן. קרוב לוודאי שהשלטונות לא יזמו את הפגיעות, אבל לא עשו מאומה כדי למנוע אותן.

במרוקו ובטוניס יש פגיעות ביהודים, אבל השלטונות נקטו בצעדים ברורים ותקיפים במעט כדי למנוע זאת. ידועה התערבותו של בורגיבה, אשר ביקר במקומות שונים בהם היו פגיעות, וידועה הכרזתו על נכונותו לשלם פיצויים ליהודים שנפגעו. בטוניס משדלים השלטונות את היהודים לא לצאת מהארץ. ידוע לנו על מקרים בודדים של רצח גם בטוניס וגם במרוקו. גם לנו ידוע על 80 איש אסורים בצפון אפריקה, אבל אני שומע עכשיו לראשונה, מפיו של הבר-הכנסת חסין, שמדובר ביהודי סנג'ור.

עמדתו של המלך במרוקו מעמידה אותו במצב קשה והוא נתון לביקורת קשה. הופיעו קריקטורות בעניין זה, שאחת מהן מראה את המלך חבוש שטריימל. נוכח מצב זה נמצא המלך עומד מול רחוב עויין .

גם ענין מאסרו של בן-סדיק הוא צעד דרסטי, אשר עורר תגובות ועדים. ידוע לנו שמתארגנת קבוצה של 10 - 15 עורכי-דין ערביים מארצות שונות, שמתנדבים להגן עליו. השלטון כשלטון עושה מאמצים להפסיק ענין זה, אבל אין לדעת אם הוא יוכל לעמוד בלחץ. מפלגת איסתיקלאל מפגיעה לנסיונות למחץ את מפרעות נגד הרחוב היהודי. נדמה לי שבענין זה אנחנו עושים כל דבר סביר. היתה הרעומת שהועברה אלינו בעקיפין ביחס לבורגיבה הצעיר, על דבריו של מר אבא אבן בדבר מצב היהודים בטוניס, והושמעה בה הטענה שדברים אלה אינם מגיעים לא לבורגיבה ולא לטוניס.

.../5

מר הלל: כמי שאמרתי, נמשיך להפעיל כל גורם ידידותי. צר לי לציין שעד כה הצרפתים לא גילו נכונות לפעול בענין זה, לעומת זאת ניכרת פעילות בקרב הספרדים. הם נתנו תוראות לנציגויות שלהם לעזוד ליהודים ממוצא ספרדי, ואפילו להעמיד לרשותם תעודות מעבר. האיטלקים עושים פעולה מזכה, וכנראה שמהיום גם גלויה.

אני חדש - אני אומר דברים אלה על דעתי בלבד - שיש מקום שהאחדויות שונות, של עולי טוניס, של עולי מרוקו וכדומה, יפנו לגורמים טוניס, קודם במדינת, על-מנת לאפשר לנו להמשיך בפעולה זו. היו פעולות מסוג זה על-ידי התאחדות עולי לוב.

כנראה אין בעיות בלבנון. השלטונות בלבנון תמשו שתהיה פגיעה בקהילה היהודית בלבנון, במיוחד בבירות, והם נקטו בענין זה באמצעים סבירים. עד כמה שידוע לנו לא היו בלבנון פגיעות של ממש ביהודים.

המצב בעיראק חזר למתכונת של שנת 1948, דהיינו, מעצרים, מאסרים, סחיטות כספיות ואיומים. יש לנו ידיעות מדאיגות מעיראק, לא מדובר אמנם על רצח, אבל יש מאסרים, פתע, ומאניקה. מספר יהודים מעיראק שנהגו לכתוב למבריהם בפרס בקשר ממכריהם להרול מהמכתבות זו, שמא יהיו מאסרים לפי כתובות המכתבים.

לא שמענו על פגיעות ביהודי אלג'יריה. מצב זה הוא בניגוד לעמדה הקיצונית של ממשלת אלג'יריה. מכל מקום, לא שמענו על פגיעות, לא מצד האוכלוסיה ולא מצד השלטונות.

לגבי המצב בעדן אין לי מה להוסיף על אשר פורסם בעתונות. כל יהודי עדן הוסע משם, וידוע לנו רק על שני יהודים הנמצאים בבית-חולים.

ר. סרלין: כמה יהודים היו בעדן?

מר הלל: 150 בסך-הכל.

ג. האוזנר: האם ידוע מה המצב היום לגבי גל המעצרים במצרים?

האם יש מישהו מיהודי עדן שעלה ארצה? מה בכלל סיכויי העלייה מקרב הספרדים של היהודים בארצות ערב?

ח. צדוק: מה ההכנויות לגבי היהודים שהגיעו לאיטליה?

היו"ר ד. תכהן: יש לציין את עמדתם של האיטלקים לטובת ישראל, גם כמה שנוגע ליהודי ארצות ערב, וגם בעמדתם האמיצה באו"ם. אני מחפלא מאד על עמדתה של צרפת. אני סבור שעלינו לנסות להפעיל בצרפת אפילו גורמים אנטי-גרוניים. כוונתי לגופים השמאלניים, שיש להם השפעה. איננו מחפלא על עמדתה של סנגל, המחפשת את קרבתם של היהודים הספרדים. אני מוכן לבחוב בענין זה לשר ההסברה הספרדי. הספרדים מבדילים באופן ברור בין היהודים הספרדים ובין היהודים האחרים. אני סבור שאנחנו יכולים להפעיל יותר את הספרדים.

.../6

א. הסיזוז: ממיד של עורך-דין בילינסי, שהיה מעוזריו של בורגיבה, ואשר בא ארצה כדי להשתקע בה, שמעתי, עיד השלטונות במקום היתה במעל. ההצהרות של השלטון אחת - והמעשים שלהם - אחת.

י. אלמוגי: כיצד מתיישבים דבריך עם הודעתו של בורגיבה, שנתן הוראה לתקן את בתי-הכנסת?

א. הסיזוז: כאשר נותק קשר הדואר עם צפון-אפריקה נמצאה דרך כדי שחושבי הארץ לא ינותקו מקשר שלהם עם משפחותיהם בצפון-אפריקה. שמעתי שקשר זה הולך ומתבטל ו-250,000 - 300,000 חושבי הארץ, שיש להם קרובים בצפון-אפריקה, לא יוכלו להתקשר עם קרוביהם שם. שאלתי היא: האם נכון הדבר שהקשר עלול להתבטל? ומה הסיבה לכך?

מר הלל צייז בדבריו, שרצוי שמעשה פעולה על-ידי ההאחדויות העולים בארץ. אני רואה חובה לציין שניסיתי לעשות זאת, עוד לפני שפרצה המלחמה, והדבר לא ניתן לי.

ש. כהן-צידון: עד כמה שאני מקורב ליהודי מצרים, ידוע לי שמשרד הזרץ נתן את מלוא עזרתו באשר ארגון עולי מצרים בארץ ביקש להתערב במצבם של יהודי מצרים במצרים. אני מנצל הזדמנות זו כדי להודות למשרד החוץ על עזרתו זו.

ידוע לי שהשלטון המצרי מתייחס כיום אל יהודי מצרים כאל נתיני אויב, כמי שהוא התייחס אליהם בשנת 1948 ובשנת 1956. האם אי-אפשר לעשות כדי לפנות נתיני אויב אלה?

ד"ר ד. הכהן: אני חושב שעלינו להביא בחשבון בעניין זה את הידידות שנרקמה בין מצרים וצרפת, ולנצלה לעניין שלנו. האם השגריר שלנו בצרפת אינגו יכול לפנות לאיש כמו מלרו, שיפנה למצרים ויצטט את דבריו של אל-קוני באו"ם, כדי לנצל זאת לטובתנו?

י. אלמוגי: ליהודי מרוקו, טוניס, ולבנון, יש אפשרות לעזוב את הארצות בהן הם יושבים, מדוע הם אינם עוזבים אותן?

מר הלל: יהודי לבנון מרגישים עצמם מוגנים, והשלטון שם נותן להם הרגשה זו.

המצב במרוקו יותר מסובך. בזמן מסויים משרד הנסיעות שיפל בנסיעתם של יהודים נתבקש לסגור את משרדו. דווקא באותה תקופה קריטית שניתן היה לעשות משהו, ביקשו השלטונות, אולי מטעמי זהירות, לסגור את המשרד שיפל בנסיעות. נעשים כיום נסיונות לאפשר ליהודי מרוקו לצאת ממרוקו, אם על-ידי פתיחתו מחדש של המשרד ואם בצורה אחרת, ביניהן דרכים פחות מסובכות. מכל מקום, כרגע יהודי מרוקו אינם יכולים לעזוב את מרוקו. נכון שהיה זמן שהם יכולים היו לצאת ממרוקו. שאלתו של חבר-הכנסת אלמוגי מדוע הם לא עזבו בזמנו את מרוקו היא שאלת נצחית שלא אשיב עליה עכשיו.

י. אלמוגי: קראתי שגם יהודי מרוקו יכולים לצאת משם, אם הם רוצים בכך.

מר הלל: כפי שאמרתי, זה היה נכון עד ה-3 ביוני והדבר הופסק לתקופה של חודש מ-3 ביוני, ומשרד הנסיעות שיפל בהשתתם של היהודים נתבקש להסגר.

.../7

י.ש. בן-מאיר: האם גם לצרפת הם אינם יכולים לנסוע?

מר הלל: לא.

מסוגים יכולים היהודים לצאת, אבל השלטונות מנסים להרגיע אותם כדי שישארו ולא יצאו. קשה לי להעריך אם סוגים משחקת משחק כפול, אבל כנראה שבורגיבה איננו מעוניין בפגיעה ביהודים. אינני יודע אם בשלטון יש אלמנטים אחרים המעוניינים בפגיעה. נראה לי שנסיונותיו של בורגיבה למנוע פגיעה הם רציניים. הוא עשה יותר מהמקובל במקרים כאלה.

המצב במצרים עדיין מסובך למדי. המצרים התחילו במעצרים עוד לפני פרוץ המלחמה. עוד לפני המלחמה הם עצרו מספר גדול של יהודים גם בקהיר וגם באלכסנדריה, והחזיקו אותם בצורה ברוטאלית ביותר. בין העצורים היה גם הרב דואק רמי דויטש בן חמשים, שהוא ראש הקהילה האשכנזית במקום. עלי להעיר שאם כי המצרים טוענים שהיהודים בארצם הם נתיני ארץ אויב, כאשר פנו אליהם השוויצרים הם אמרו להם: אין לכם מה לדבר על היהודים שהם נתיני מצרים. בעניין זה היה דין ודברים בין השגריר השוויצרי ובין הצרפתים. נציג הצלב האדום יעלה את העניין מחדש בימים הקרובים. בשיחה שהיתה לי עם שגריר שוויץ עמדתי על דבריהם של המצרים ועל טענותיהם בדבר יחסם של החיילים היהודים אל החיילים המצרים בסיני, וציינתי שטענות אלה אינן רלבנטיות ואינן נכונות, ומסרתי את העובדות בענין זה. ציינתי שיש סוגי כאשר מדובר על יחסם של השלטונות המצריים אל היהודים, ועל מעצרים של אנשים במצרים, כאשר סימן מזהיר היחידי למעצר זה היא העובדה שהם יהודים. הדגשתי כי במקרה זה יש רדיפה הבנויה על דת, דבר המנוגד לכל המקובל כיום בחברה או הנחשב למקובל. בשלב כסויים טענו המצרים שהם אסרו ועצרו את היהודים כדי להגן עליהם, אבל גם השוויצרים, לאחר שיחה אתנו, אינם מקבלים טענה זו, מה עוד שנעצרו הגברים ולא נשים וילדים. יכול להיות שבביקורו של נשיא הצלב האדום במצרים הוא יגיע להסדר כלשהו בענין זה, אם כי אני מסיל בכך ספק מאחר שהמצרים אינם מתביישים לא במעשים מסוג זה ולא במעשים מסוג אחר.

היהודים נתיני איטליה עזבו את הארץ שבו היו, ולגביהם לא היה כל ויכוח. נשאלת השאלה אם יש יהודים שהם חסרי נתינות. אנחנו טוענים שיש יהודים כאלה, ואילו הצד השני טוענים כלפי הצלב האדום שאין יהודים כאלה.

כיוון הפעולה של הצלב האדום הוא שהשלטונות ישחררו את העצורים כדי שהם יוכלו לצאת ממצרים, אבל אני סקפטי ופסימי אם השלטון המצרי יתן ליהודים נתיני מצרים לצאת משם. מכל מקום, אנחנו פועלים בענין זה.

אשר לדבריו של יושב-ראש הוועדה ביחס לפניות לצרפתים. לא אמרתי שאין מעולות בכיוון זה, אבל נדמה לי שהדבר איננו אפקטיבי מפני שמצרים מגיבים בצורה גסה ותקיפה על כל פנייה אליהם, ולא ידוע לנו שהצרפתים מנהלים אתם פעולה תקיפה. מאידך, ידוע לנו על פעולתם של השוויצרים, שנכנסו לויכוח קשה אתם. האנשים שלנו מנסים ליצור כל מגע הגיוני, אבל בשלב זה קשה לבנות על כך.

אין לי אינפורמציה נוספת על מצבם של יהודי עדן. רק 10 - 15 מתוך הקבוצה של 140 יהודים שעברו בארץ נשארו בה. אם אחרים ירצו לבוא ארצה הרי זה עניינה של הסוכנות, ויש לתניח שהיא תעשה כמיטב יכולתה בענין זה. השובה דומה הייתי נותן לשאלות אחרות המתייחסות לאפשרויות העליה. העזרה שאנחנו יכולים להושיט היא, שתינתן אפשרות ליציאתם של היהודים לכל מקום שהוא. במקרה כזה אני בטוח שניתקל במצב שחלק מן היהודים יבואו ארצה, חלק יהפסו, וחלק לא יבואו. אבל זה כבר לא בתחום הפעולה שלנו. אנחנו עוקבים אחרי צאתם של יהודי לוב, ואנחנו מקווים שהם ימשיכו לצאת, אבל ציינתי שמשלת איטליה ביקשה מאתנו שנדיר עצמנו מפעולה ביחס ליהודים אלה, יכול להיות שעמדתם זו תשתנה נוכח השינוי המרומז, שסימרתי עליו.

.../9

ש. חללי: אשר לפעולה מצד התאחדויות עולים בישראל: נתקבלה אצלנו פנייה מצד עולי לוב, אשר ביקשו שנפנה לגורמים בין-לאומיים, ועשינו זאת. יש ואנחנו מבקשים להמנע מפאניקה, כמו במקרה שדובר על טבח בסוריה, וביקשנו שתינתן לנו שהות לבדוק את מהיימנותה של הידיעה. עלי לציין שלמשרד החוץ אין כל כוונה, ואין לו זכות למנוע פעולה לגיטימית של התאחדויות עולים, ונשמח לתאם אתם פעולה ולעזור להם.

י.ש. בן-מאיר: ביחס ליהודי מצרים, האם לא רצוי להפעיל את הרבנים הראשיים, שיפנו לרח-גול בטענה שהם דואגים לאנשי הדת היהודית?

מר הללי: ההערכה שלנו היא שצריך לפנות ולהפנות תשומת לבם של גורמים דתיים והומניטריים, אבל חשבנו שבשלב זה מוטב שלא תהיה פנייה מן הארץ, מפני שהיא עלולה להקשיח. פנינו לכל גוף ולכל אדגון יהודי בחוץ-לארץ, כדי להעביר את הטיפול בנושא זה לפסים הומניטריים ולא להכניסו לתוך המסכת שבינינו ובין מצרים. הדבר היחידי שנגענו בו היא תביעתנו לאפשר לכל יהודי מצרים, גם למי שהם נתינים מצריים, והרוצים בכך, לעזוב את מצרים. החכרונו בבקשתנו זו גם ליהודים הנמצאים בבתי-הסוהר. יתכן שתביעתנו זו מהווה אחד הקשיים במשא-ומתן על חילופי השבוים המצריים הרבים הנמצאים אצלנו. באיזו מידה נוכל לעמוד על תביעתנו זו זו שאלה אחרת.

חיו"ר ד. הכהן: בענין זה של יהודי מצרים אולי היה כדאי שנקבל החלטה הראויה לפרסום, אבל מכיוון שמר הלל ציין שאולי רצוי שפעילות בענין זה לא תבוא מצד ממשלת ישראל, אלא מצד גופים אחרים, ברצוני לברר את הענין במשרד החוץ, כדי שיהיה תיאום בינינו. אם יסוכם שרצוי שתתקבל החלטה בענין זה הרי היא תנוסח ותובא לפני מר הלל. הייתי מבקש מחברי הכנסת אונא, האוזנר, צדוק, ורימלט, לנסח משהו בענין זה, חצעה אשר תונח על שולחן הכנסת ותפורסם בעתונות, לאחר שיוסכם על כך במשרד החוץ.

ה ו ח ל ט: חברי הכנסת אונא, האוזנר, צדוק ורימלט יהוו ועדת משנה שמתפקידה לנסח הצעת החלטה ביחס למצב יהודי מצרים, ואם יוסכם על כך במשרד החוץ היא תונח על שולחן הכנסת ותפורסם ברבים.

חיו"ר ד. הכהן: בידיעתו של ראש הממשלה, הממלא את מקומו של שר החוץ, ביקשתי מהמנהל הכללי של משרד החוץ, שנקבל דיווח על הענינים השוטפים הן באו"ם והן בבירות השונות בעולם. מר תקוע, סגן המנהל הכללי של משרד החוץ, ימסור לנו אינפורמציה זו.

2. סקירתו של מר תקוע על ההתפתחות בעצרת החירום של האו"ם

מר תקוע: אני מצטער שלא אוכל לפתוח בסקירה רחבה וארוכה, מאחר שנודע לי על בקשתה של הוועדה רק לפני רבע שעה.

מאז הכשלתה של ההצעה הסובייטית-יוגוסלבית, והדרישה האמריקאית בעצרת, נוצר מצב שבו לא רק הסובייטים והערבים, אלא גם גורמים אחרים, התחילו לחשוב על הצורך, או לפחות על הכדאיות, שתהיה לסידם המושב הנוכחי של העצרת, בהחלטה כלשהי, לבל ייווצר הרושם, שבבר נוצר במידת מה בעולם, שהעצרת נכשלה בכך שלא קיבלה החלטה מהותית בעניני יסוד הנוגעים למצב שנוצר באזורנו.

מר תקוע: מיד לאחר ההצבעות, שלמיהן לא נתקבלת שום החלטה, עשינו הכל כדי לסכל את הרושם שנוצר, ובמידה רבה הצלחנו להוכיח שדחיית ההחלטה היוגוסלבית על-ידי העצרת, ודחיית הצעות אחרות מסוג זה, מהווה אף היא הכרעה עניינית מצד העצרת. אם מישהו מגיש תלונה בלחי-מבוססת לבית-המשפט, ואם בית-המשפט דוחה אותה, פירושו של דבר הוא שבית-המשפט נוקט עמדה ברורה לגבי העניינים הנעוצים באותה תלונה או אשמה. נדמה לי שבדרך-כלל הצלחנו להחליש אחד לחץ סמונטי כמעט, שנוצר בעקבות ההחלטות, שהזכרתי, בעצרת, ואשר מטרתו היתה להביא לביטוש נוסחת פשרה. אבל יש לזכור שהחלילך זה של הימדש נוסחת פשרה נמשך דיימשך. עד היום אפשר להצביע על לפחות שלוש יוזמות עיקריות בשטח זה. יש יוזמה סוביטית שכחוצאה ממנה ניסו הספרדים לתציע, קודם כל מאחורי הקלעים, נוסחה שהיתה קרובה למדי להצעה היוגוסלבית, ואני מרשה לעצמי לא לחזור על כל פרטיה. בהצעה זו היתה התקדמות מה ובמובן מסויים בכך שהספרדים היו מוכנים לפרט את מעשי הלוחמה, כגון: שימוש בכוח, ירידה, וכדומה, אבל היה חסר בה המעיף המקשר בין התביעה לנסיגה ובין התביעה להפסיק מעשי לוחמה. התצעה הספרדית גם לא התייחסה במפורש לעניין הלוחמה. אוסיף ואומר בסוגריים, כי במידה שנשאלנו, ובמידה שהדברים תלויים בנו, הרי החלטנו לתת את הפירוש הרחב ביותר למושג של לוחמה ואי-לוחמה, וכי מצב מלחמה מסיימים על-ידי הסכם שלום, ולהסכם שלום קודם משא-ומתן בין הצדדים. מכל מקום, מבחינתנו נוח יותר שתעצרת תסתיים ללא החלטה והערתי מחייחסת לאותן בעיות המתעוררות לגבי הצעת פשרה שתובש להצבעה.

נוסף לפעילות הספרדית, שנדמה לי שבשלב זה היא ידדת מן הפרק, היה נסיון מצד ארצות אמריקה הלטינית להמשיך ולחפש הצעת פשרה חדשה. לדעתם של הלטינים, ולפי השקפת עולמם, לא יתכן להשלים עם מצב של שינויים חד-צדדיים שבאו בעקבות כיבושים. עמדה זו השפיעה אל מדינות אמריקה הלטינית, בשלב הקודם, עד כדי כך, שכאשר עמדת על הפרק ההחלטה הסוביטית וההחלטה היוגוסלבית בלבד, למני שהלטינים תבישו את הצעתם, היו ביניהם כאלה שהמכסימום שהיו מוכנים לעשות היתה המנעות מהצבעה. העובדה שמעצמה גדולה כמו בריה-המועצות מחזרת ומחפשת מבע עם ארצות אמריקה הלטינית, לאחר שבשנים האחרונות הפסידו את משקלן ואת כוחן כתוצאה מהתרכב החדש של ארגון האומות, שינה את הערכתן של ארצות אלו לגבי חשיבותן ולגבי אפשרות הפעולה שלהן בעצרת, והן לא פסלו את המחשבה לנסות ולחפש נוסחת פשרה בין ההצעה היוגוסלבית ובין ההצעה של ארצות דרום-אמריקה, ששתיהן נכשלו ולא נתקבלו על-ידי העצרת. נדמה לי שגם יוזמה זו תצלחנו לעצור. אני משתמש במלים "נדמה לי" מפני שאין לנו בטחון בשום דבר. עד הרגע האחרון נשאר המצב נזיל ביותר ועלול לקום נציג של מדינה זו או אחרת שבמצב שנוצר יראה אפשרות להתקדמות אישית על-ידי הצעת הצעות ובילוי יוזמה. ברור שעל דברים מסוג זה קשה לשלוט, אבל על-ידי פעולה בבירות ובאו"ם אנחנו מנסים למנוע גם בילויים מסוג זה.

על רקע זה נתבלתה ביומיים האחרונים יוזמה מצד מדינות אפריקה, המבוררות שאין להניח לעצרת להתפזר ללא קבלת החלטה כלשהי. בסוף השבוע האחרון, כלומר, בשבת וביום ראשון, היתה פעילות נמרצת באו"ם בקרב מדינות אפריקאיות אלה. מצד אחד לחצו עליהם הערבים והסוביטים כדי להביא אותם לתציע נוסחת פשרה ולהגיש אותה, ומצד שני עשינו אנחנו הכל כדי למנוע זאת, ולשם כך הפעלנו גם את כל הנציגים שלנו בבירות האפריקניות. הידיעות המגיעות אלינו עד כה, גם מניו-יורק וגם מארצות אפריקה אינן מסימיות ויש סיכוי שנצליח למנוע את היוזמה האפריקנית הזאת.

ר. סרלין: מי עומד בראש יוזמה אפריקנית זו?

מר תקוע: הפעילות ביותר הן המדינות הקרובות לערבים, התנועות יותר להשפעה ערבית, פא'בעיקר מאורימניה ומאלי.

.../11

מ. יערי: האם האמריקאים משתפים פעולה אתנו?

מר תקוע: כן, הם פועלים גם באפריקה, באמריקה הלטינית, וגם בבירות אחרות. יש בינינו שיתוף פעולה מלא, גם אופרטיבי וגם אסטרטגי מבחינת התיאום של הדברים.

כל היוזמות השונות, שציינתי אותן, חיפשו פשרה בין ההצעה היוגוסלבית ובין ההצעה הדרום-אמריקאית. כולן מדברות על הפסקת לוחמה או מתייחסות לבעיית של הפסקת לוחמה בצורה מפורשת יותר או מפורשת פחות, אבל הקשר בין נטיבה ובין הפסקת מצב חלוחמה ופעולות האיבה איננו קשר אורגני יורידי, שהיה קיים בהצעת ההחלטה האמריקאית שהוגשה למועצת הבטחון, ואשר בה נאמר במפורש שבעיית הנטיבה של הכוחות היא אחד הסעיפים שיועמדו על סדר היום של השיחות בינינו ובין הערבים. כפי שאמרתי, אנחנו עושים הכל כדי למנוע קבלת הצעת פשרה או הגשתה של הצעת פשרה

י.ש.בן-מאיר: מה הן תגובות הערבים להצעות?

מר תקוע: יש מדינות ערביות שמוכנות להסכים למשהו, ויש השוללות בתוקף כל הצעה כזו, בעיקר אלג'יריה וסוריה.

י. טרלין: מתי יסתיים המושב?

מר תקוע: אנחנו מנסים לעשות כדי שהמושב יסתיים ללא הצעת החלטה. יש להניח שהוא יסתיים בסוף-[illegible] שבוע זה. במידה שלא נצליח למנוע זאת, אנחנו עושים כדי להביא להחלטה נוהלית שייאמר בה כי הענין יועבר למועצת הבטחון. קיימת אפשרות שהצעה נוהלית לא תסתפק בציון כי הענין יועבר למועצת הבטחון, אלא יהיה בה גם דיבור על מינוי נציג של המזכיר הכללי או של מועצת הבטחון, שיבקר באיזור, ויבוא במגע עם הצדדים בקשר למצב כאן. אני מנסח את הדברים בצורה כללית ומעורפלת. ברור שיש כאן אפשרויות רבות לניסוחים שונים. אני רוצה לציין שאילו כל המהלכים היו תלויים בנו לא היינו ממליצים על התפתחות כזו אבל במצב שבו הברירה יכולה להיות בין הצעת פשרה והצעת החלטה ענינית בעצרת, ובין הצעה נוהלית המחזירה את הענין למועצת הבטחון תוך כדי בקשה להמשיך ולהתענין בדברים באמצעות אישיות שתבוא לאיזור כדי לראות את הדברים מקרוב ולדון עליהם, אנחנו מעדיפים את האפשרות השניה.

הסיכויים לסיום המושב תלויים בשני דברים:

1. בהתפתחות הפרלמנטרית דפלומטית בעולם ובאו"ם וכן בבירות המתמקחות על נוסחת פשרה ועל אפשרות להעביר הצעת החלטה;

2. בהתפתחות אצלנו. המכירים אותי אישית יודעים שאינני בין הממליצים על קו חלש במדיניות שלנו, אבל אני מציין כי אנחנו נמצאים במצב עדין בכמה שטחים, ואם יתקבל בעולם הרושם שהגענו לעיצוב המצב בשטח שלנו יהיה בכך כדי לסייע לסיום העצרת ולהתפנות לבעיות המרכזיות העומדות ברומו של עולם, שאולי תהיינה המכריעות מבחינת סיכויינו להגיע לשלם עם שכנינו.

המצב הטקטי מחייב שיקול רב לגבי כל צעד שאנחנו עלולים לנקוט בו, או לגבי כל החלטה שנחליט כי בהתחשב במצב הטקטי אין אנחנו נוקטים בצעד זה או אחר.

...12/

מר תקוע: חירבי שהרושם שיתקבל בימים אלה בעצרת יהיה שאין באזור לחץ של מאורעות המחייב את העצרת לחבוע שינוי במצב שנוצר בשעתו בעדה, מצב שאיננו מחייב את העצרת לדאוג להצעת פשרה הקוראת לכוחות ישראל לסגת, אפילו מדובר בנסיגה חלקית.

י. סרלין: למה הכוונה?

מר תקוע: אני חושב שהדברים ברורים מאוד או יותר.

מ. ארנא: כיצד יכולה להשפיע על הדיונים ההחלטה ביחס לירושלים?

מר תקוע: ידוע לכם שבהחלטה שנתקבלה ביחס לירושלים חל שינוי חשוב בהשוואה להחלטה הקודמת, ומהצעה הפאקיסטנית המקורית נוצא הסעיף המבקש ממוצעת הבטחון לדאוג להבטחת ביצועה של ההחלטה. יתר על כן, בהצעת ההחלטה שנתקבלה ביחס לירושלים לא מדובר על פרק זמן שבו המזכיר הכללי של האו"ם חייב לדווח לעצרת על ביצוע ההחלטה, סעיף שהיה קיים בהחלטה הקודמת של ההצעה הפאקיסטנית.

אבל בשלב זה אנחנו פועלים לפיתן. הערכתי היא שבשלב מאוחר זה אנחנו חייבים להבחין בין מדיניותנו ובין עמדתנו הברורה והחד-משמעית אשר איננה ניתנת לערעור לגבי ירושלים, ובין המגעים שלנו עם המוסדות השונים בעולם בשאלה זו. אני סבור שעלינו לעשות הכל כדי לדחות עד כמה שאפשר, ואם אפשר בכלל להמנע מתגובה עניינית על ההחלטה האחרונה ביחס לירושלים. בוודאי שמתם לב שהממשלה לא פרסמה כל תגובה על ההחלטה שנתקבלה, ויש להניח שהיא ברמה לכך שעם הידוש כינוסה של העצרת לא קם נציג זה או אחר כדי להעיר ולהזעיק שהנה, הודיעה ישראל שוב, שהיא איננה מוכנה לקיים את החלטת העצרת. אני אומר: המשחק הדיפלומטי פרלמנטרי לחוד ועמדתנו המעשית לגבי ירושלים - לחוד.

מ. יערי: מה יכול מר תקוע לגלות לנו על המשא ומתן עם הוותיקן?

מר תקוע: אני חושב שבשיחות אלה נוצר בסיס להתקדם ולהביע לידי איזו שהיא נוסחת הבנה, איזה שהוא הסדר מחסינות דיפלומטית.

י. סרלין: האם זו נוסחה שלנו, או רמז מהצד השני?

מר תקוע: זה היה רמז מהצד השני. זה התחיל מהביעה מוצהרת מוסבית וכן מהשיחות באשר דובר על בינאום. תוך כדי השיחות נתגלה שאם נדבר על הסטטוס והזכויות של המקומות הקדושים, בלי להתייחס לבינאום סהיטוריאלי, הרי הם יהיו מוכנים לדבר אתנו על כך. לא השתמשנו בביטוי אכסטריטוריאלי בהתחשב בדעת הקהל שאיננו מתמצא במושג זה.

חיו"ר ד. הכהן: אני חושש שבמבענו עם הוותיקן פתחנו בחזית שלישית לגבי האורתודוכסים שהיה להם תמיד בירושלים מציע שמשרד החוץ יזכור כי הקתולים אינם כל הנוצרים.

.../13

מר תקוע: אין ספק, שהערתו של יושב ראש הוועדה נכונה ובמקומה. יורשה לי להעיר, כי נציגו של הוותיקן, כאשר דיבר אתנו, ציין, שהם מייצגים גם את האורתודוכסים והאנגליקנים. יש מגעים גם עם האורתודוכסים, הארמנים, והפרוטסטנטים. מבחינת מדיניות אין להשוות את משקלו של הוותיקן עם זה של הפטריארך הארמני.

י.ש. בן-מאיר: מאחר שמדובר על מקומות ולא על סטטוס של בורם זה או אחר, הרי לא יכולה להיות התנגדות כאשר המקום מקבל את ההסינות.

אשר לדבריו של מר תקוע על יוזמתם של הספרדים, שבאה ביוזמה סובייטית, האם היתה כאן גם השפעה צרפתית על הספרדים?

יחסה של ארה"ב? האם יש קשר בין מיתון המעולות בקובה ובין

מר תקוע: לא ידוע לי דבר על קשר כזה.

אשר לפעילות הצרפתית: היה הבדל בין השלב הראשון, שהסתיים בהצבעות על הצעת ההחלטה היוגוסלבית ועל הצעת ההחלטה הדרום-אמריקאית, ובין השלב של הימים האלה, מבחינת הפעילות הצרפתית. בעוד שבשלב הראשון היו הצרפתים פעילים וניסו לגייס קולות, הרי בשלב הנוכחי הם דואגים להודיע לנו שהם אינם פעילים רבי הם נוקטים עמדה פסיבית לגבי ההצעות השונות. עד כה לא ידוע לנו שהם פועלים בניגוד להודעותיהם אלה.

ח. צדוק: אשר למקומות הקדושים: כשמדברים על הסינות דיפלומטית, לפי המושגים המסורתיים, הרי הנושא היא המדינה המסוימת. בעשרות השנים האחרונות נתפתח המושג של הסינות של ארגון בין-לאומי, והנושא במקרה זה, למשל, הוא האו"ם. כשמדובר על הסינות דיפלומטית של מקומות קדושים - מי או מה יהיה הנושא של ההסינות הדיפלומטית? זה לא רק עניין של מקום, אלא צריך שיהיה כישהו שיהיה הנושא הזה. זה לא כך שלכל מקום קדוש יש רק גוף אחד או בעל-בית אחד. יש מקומות קדושים נוצריים שבשמך שנים התנהלו עליהם מאבקים, ועד היום יש מודום ויונדי, שאלתי היא: מה יהיה עליהם?

אשר להערתו של מר תקוע שרצוי שננהג בשקט כדי למנוע עילה להמשך קיומה של העצרת, ברצוני לשאול: מהי הערכת משרד החוץ לגבי פעולותיהן האחרונות של המצרים, האם ניתן להשוב שהעילה למעשיהם, או אחת העילות לתן היא הצד השני של אותה מטבע, כלומר, ליצור מצבים שישמשו עילה להמשך קיומה של העצרת?

מר תקוע: השאלה לגבי המקומות הקדושים איננה מה המצב לפי הקדימים קלסיים או הגדרות בספרים קלסיים של משפט בין-לאומי, דמה הם אומרים על נושא זה, אלא השאלה היא מה מבחינה מדינית דוצה ממשלת ישראל להשיג: האם היא רוצה להשיב סטטוס של הסינות לבניין ולא לאיש הרי עלינו לקבוע עובדה זו ועל-ידי כך ליצור הקדים ולקבוע תורה חדשה ולהעניק תרומה חדשה לנושא זה.

נכון שגם המצרים רואים את הבעייה ואת הדברים מהצד השני של המטבע, ואין ספק שחלק מהמקריות שהם יוזמים אותן באות מתוך רצון לחסם את המצב בגבול ועל-ידי-כך גם לחדום לצורך להמשיך את הדיון בעצרת ועל-ידי-כך לאפשר לגורמים השונים להציע הצעות שונות הכורכות בתוכן מחשבה על נסיבת בוחות ישראל. אבל במקרה זה נדמה לי שאסור שאסתפק בהערה זו וחיובי שנבין שאין כאן רק עניין של העצרת ושיקול מצרי צרצוי שישרור אי-שקט בגבול, אלא יש כאן חבנה מצרית שאנחנו מתקרבים לשלב מכריע בתקופה השלישית, שתראשונה היתה המערכה הצבאית, והשניה - המערכה בעצרת, והתקופה השלישית, המתחילה עכשיו, - המערכה על שלום ועל תנאי שלום.

.../14

מר תקוע: המצרים מבינים שתעלת סואץ מחדוה מכשיר כביר מבחינה הסיבוריים לחקדם לקראת שלום, ולכן הם עושים הכל באופן סעוצמי ומיידי כדי לא לתת לנו דריסת רגל באותו מקום.

ח. לנדאו: האם משרד החוץ נותן דעתו על מצבם של יהודי דוסיה? מה האינפורמציה שיש בעניין זה למשרד החוץ, והאם הוא מכין פעולה בעולם, אשר יכולה להשתלב במערך שיש לנו כיום מבחינת מדיניות לגבי דוסיה.

מר תקוע: תשובתי לשתי השאלות היא חיובית. למערכה הכללית שלנו שילבנו אותו מנגנון ואותם מוסדות ישראליים ויהודיים בחוץ-לארץ, שפעלו בעבר בבעיות המתייחסות ליהודי דוסיה. אין לי ספק שעניין זה הייב להיות חלק מהמערכת המדינית הכללית בקשר לחפקידה של ברית-המועצות בהתפתחויות האחרונות, ולפי זה אנחנו פועלים.

3. מדר היום של ישיבותיה הבאות של הוועדה

ח. לנדאו: בצבא נעשו סיכומים ראשונים של המערכה האחרונה, ואני מציע שהם יובאו לידיעת הוועדה, אשר תקדיש להם דיון רציני ומעמיק.

ב. כהן: רצוי שלעניין זה תוקדש ישיבתה האחרונה של הוועדה במושב הנוכחי, בעיקר מאחר שהחקירים עדיין נעשים, ובעוד שבועיים יוכל הדיון להיות טוב יותר.

י. חזן: אני מקבל את הצעתו של חבר-הכנסת לנדאו. אני מוסיף ומציע שנבקש מהממשלה להביא לפנינו את הכנירת השלום שלה, לאחר שתיא תסיים אותן ולפני שהדברים יתפרסמו ברבים.

היו"ר ד. הכהן: אני מבקש מחברי הוועדה שיביאו בחשבון שיהיה צורך בכינוסה של הוועדה גם בתקופת הפגרה, אחת לשבוע או לפחות אחת לשבועיים.

הישיבה ננעלה בשעה 12.00.